

MAGYARSÁGTUDOMÁNYI FORRÁSKÖZLEMÉNYEK

*L*YMBUS 2021/I

Tartalom

- 9 A magyarságtudós Jankovics József (1949–2021)
(*Monok István*)
- 13 Nyerges Judit (1947–2021)
(*Szabó András Péter*)
- 15 NEUMANN TIBOR
A Kubinyi család elveszett okleveleiről.
(Kubinyi László budai udvarbíró Pest megyei szerzeményei)
- 49 PÉTERFI BENCE
György bajor herceg követeinek 1502. évi magyarországi látogatása
- 91 MIKÓ GÁBOR
A szövegkiadás metodikai problémái késő középkori formuláriumok esetében
(Oláh Miklós formuláskönyvének példája)
- 119 FARAGÓ DÁVID – KASZA PÉTER – SZOVÁK MÁRTON
Pótlások a Brodarics-kiadáshoz
- 149 SZOVÁK MÁRTON
Szapolyai-levelek Marin Sanudo naplójában
- 199 VIROVECZ NÁNDOR
A bányák, a főurak és a Leányvári Boszorkány.
Levelek Selmecebánya és a Balassa család kapcsolatához
(1533–1549)
- 257 SARUSI KISS BÉLA
Elképzelések a bányavárosok védelméről 1552–1553
- 277 BÁNDI ANDRÁS
Egy Szebenben őrzött, 1579-es kiadású Eber-kalendárium feljegyzései

- 297 PETNEHÁZI GÁBOR
Brutus az olvasóhoz. *A Rerum Ungaricarum libri*
trentói kéziratának bevezetése
- 337 KOVÁCS DÓRA
Ecsedi Báthory István levelei Várday Katához (1588–1605)
- 399 KÁDÁR ZSÓFIA
Az 1634/35. évi soproni országgyűlés meghívottai és
résztevői. Forrásközlés és névjegyzék
- 467 KÁRMÁN GÁBOR
A „kassai polgárok válasza” I. Rákóczi György kállói
kiáltványára: Egy katolikus politikai pamflet 1644-ből
- 491 SZALAI ÁGNES
Béldi Pál és Ébeni István jelentése a fejedelmi tanácsnak
az erdélyi végvárok állapotáról (1665)
- 507 KÁROLYI BÁLINT
Adalékok Nádasdy István nyugat-európai utazásához.
Levelek ifjabb Zichy István levelestárcájából (1669–1670)
- 527 BUJTÁS LÁSZLÓ ZSIGMOND
Nicolaus Zaffius köszönetnyilvánító levelei
a gályarab prédikátorok kiszabadításáért (1676)
- 543 NAGY KORNÉL
Oxendio Virziresco örmény unitus misszionárius 1687. évi
olasz nyelvű levele hittérítői tevékenységéről
- 555 MITROPULOS ANNA DIÁNA
„Konyhára való szükséges dolgok.”
Feljegyzések egy lakodalom előkészületeiről (1688)
- 569 SERFÖZŐ SZABOLCS
A Litterae Annuae leírása a pozsonyi jezsuita kollégium
lépcsőházának egykori falképciklusáról (1698)
- 585 ÓSZ SÁNDOR ELŐD
A Gyulafehérvári Református Egyházmegye gyülekezeteinek
jelentései a Hóra-felkelés során keletkezett károkról

- 615 MÉSZÁROS GÁBOR – TAMÁS MÁTÉ
Levélből ügyirat. Gróf Festetics János levele XX-nek
a Somogy vármegyei tisztújításról (1813) és hivatali
visszaélésekről
- 635 NAGY PÉTER
Bécsből Drezdáig.
Dósa Elek tanulmányútjának első, csehországi szakasza
(1830)
- 659 PAPP JÚLIA
A mohácsi II. Lajos-emlékmű tervének iratai
1836-ból és 1846–1848-ból

Levélből ügyirat

Gróf Festetics János levele XX-nek a Somogy vármegyei tisztújításról (1813) és hivatali visszaélésekről

Az Oberste Polizeihofstellét 1793-ban Johann Anton Pergen gróf (1725–1814) vezetésével (1793–1804) szervezték meg, a hivatal feladatkörét pedig 1801-ben a cenzúra működtetésével bővítették ki. Az Oberste Polizei- und Zensurhofstelle hatásköre a Magyar Királyság területére nem terjedt ki, mindazonáltal az 1810-es évek elején az országban nagyjából 30 informátor (Vertrauter, Correspondent) működött a kormány-szerv szolgálatában – közvetlenül a hivatal elnökének alárendelve.¹ A hatóságot 1813 márciusától Franz Hager von Allentsteig (1750–1816) irányította. A hivatal tisztviselői évente többezres nagyságrendű ügyiratmennyiséget hoztak létre, amelynek nagyjából 60%-a azonban 1927-ben megsemmisült. Mindazonáltal a sorozat egyes aktáiról Takáts Sándor (1860–1932) még a Justizpalastban bekövetkezett gyűjtogatásokat megelőzően másolatokat készít(tet)ett, amelyek 1951-ben a Magyar Országos Levéltárba kerültek.²

A közölt ügyirat az Oberste Polizei- und Zensurhofstelle iratsorozatából való, amelyet jelenleg az Österreichisches Staatsarchiv Allgemeines Verwaltungsarchiv részlegében őriznek.³ Az akta egy bizonyos XX kódjelet használó informátor jelentését tartalmazza, amelyhez a Polizeihofstellének jelentést tevő mellékletként csatolta gróf tolnai Festetics János (1776–1815) keltezés és aláírás nélkül neki küldött levelét. A gróf 1813 augusztusa és decembere között írta XX-nek a levelet.⁴ Az aktában megtalálható még a

* Mészáros Gábor az ELKH Bölcsészettudományi Kutatóközpont Irodalomtudományi Intézetének tudományos segédmunkatársa (e-mail: meszaros.gabor@abtk.hu), Tamás Máté a Társadalomtudományi Kutatóközpont Kisebbségkutató Intézet tud. segédmunkatársa, ill. az ELTE BTK TDI Gazdaság- és Társadalomtörténeti Doktori Program hallgatója (e-mail: tamas.mate@tk.hu). A tanulmány a Lendület Nyugat-magyarországi irodalom 1770–1820 Kutatócsoport (https://iti.abtk.hu/hu/lendulet/nymi1770-1820/?fbclid=IwAR3NmzUjENCfes-YK8sn0mcfBKjRCdQFWdtArUth0H3-Gjgz6u1XXR-sc_84) keretében készült. A levéltári kutatásban, az átírás elkészítésében és az adatgyűjtésben nyújtott segítségéért köszönettel tartozunk Balogh Zsuzsánnának, Cserna Annának, Fazekas Istvánnak, Geccsényi Lajosnak, Glósz Józsefnek, Kurucz Györgynek, Lenkefi Ferencnek, Lenkei Gábornak, Magyar Artilának, Oross Andrásnak, Pajkossy Gábornak, Polgár Tamásnak, Réfi Artilának, Sebők Richárdnak, Soós Istvánnak, Szabó András Péternek, Szijártó M. Istvánnak, Szirtes Zsófiának és Tóth Árpádnak.

¹ DEÁK, 2015, 23. A hivatal történetéhez és iratsorozatához: LÁBÁN, 1922, 306–329; BENNA, 1953, 197–239; WELLMANN, 1978, 51–87; PAJKOSSY, 1997, 335–336; PAJKOSSY, 2005, 338–344; PAJKOSSY, 2006a, 5–6; PAJKOSSY, 2006b, 49–72; DEÁK, 2015, 7–31; HOCHEDLINGER, 2019, 590–594.

² PAJKOSSY, 2006b, 49–54. A Takáts Sándor gyűjteményhez (MNL OL N 119) lásd Uo. 55–64. Takáts Sándorhoz és a témában publikált szövegeihez: NAGY, 1937; FAZEKAS, 2015, 60, passim.

³ Jelzet: ÖStA AVA Inneres PHSt 4365.

⁴ A levélben említett tisztújító közgyűlést 1813. augusztus 23-án tartották Kaposváron. A gróf tehát ez után írhatta a levelet, az informátor pedig 1813. december 10-én küldte el azt jelentéséhez mellékelve.

Polizeihofstelle tisztviselője által az informátornak küldött levél fogalmazványa és az arra érkezett válaszlevél is.

Az akta közlését egyrészt az a levél indokolja, amelyet Festetics János az 1813. augusztus 23-án Kaposváron tartott Somogy vármegyei tisztújító közgyűlés kapcsán – főként a vármegyei politikai helyzetről – írt, másrészt az ügyirat olyan tisztviselőkről (Csapody Gábor, Csépan István, Sárközy István, Szokolay Dániel és Teleki László) tartalmaz adatokat, akik az irodalomtörténeti diskurzusban is gyakran kerülnek elő, harmadrészt az ügymeneten keresztül láthatóvá válik, hogyan kerülhetett egy Pestre küldött levél Bécsbe, az Oberste Polizei- und Zensurhofstelle irattárába, végül pedig – az ügyirat létrejöttéből kiindulva – a levelezés nem egyéni, hanem inkább egy többszereplős praxisként írható le, amelynek során akár másodlagos olvasó(közönség) elé is kerülhetett a levél. A sajtókiadványok még csak szórványosan jelen(het)tek meg az országban az 1810-es évek elején,⁵ az információtranszfer legalapvetőbb eszközének továbbra is a levelezés számított, ahol a levelezőpartnerek – többek között – politikai és társadalmi témákról is írtak egymásnak. Az ügyiratban szereplő levél tehát – XX szemüvegén keresztül olvasva – olyan információkat tartalmazott, amelyről azt gondolta, hogy érdekelheti a Polizeihofstelle tisztviselőit, ezért továbbította azt.⁶ Az ügyirat azonban – benne a levéllel – a hivatal irattárába (ad acta) került.

A jelentésből kiderül, hogy a jelentéstevő bizalmas viszonyban volt a gróffal: leveleztek és találkoztak is egymással, ezért is érdekes, hogy XX mit írt Festetics Jánosról, mert ez alapján azonosítható a gróf, akinek anyja („seiner Mutter der Baronne von Stillfried”) Cajetana Elisabeth von Stillfried bárónő (1735–1819),⁷ apja pedig gróf tolnai Festetics Pál (1725–1782) volt. Tanulmányait Pozsonyban és Bécsben végezte. 1799-ben házasodott össze zalabéri Horváth Franziskával (1777–1814).⁸ 1799–1804 között Festetics János – gróf Apponyi Antal György (1751–1817) főispánsága idején (1790–1811) – Tolna vármegye főjegyzője és 1802-ben néhány hónapig helyettes másodalispánja volt. 1802-ben pedig – mint Tolna vármegye másodalispánja – megkapta Fejér vármegye táblabírói címét.⁹

Kérdésként merülhet csupán fel, hogy Festetics János ismerte-e XX-nek az Oberste Polizei- und Zensurhofstellénél betöltött szerepét. Míg XX leveleiből a beszerzés szándéka olvasható ki, addig a gróf levele alapján a köztük levő kapcsolat inkább magánjellegűként írható le, és Festetics leginkább a vármegyei szintű korrupciós ügyek elleni segítséget és közreműködést várhatta XX-től. A jelentést küldő és XX kódjelet alkalmazó

⁵ DÓBÉK–MÉSZÁROS–VADERNA, 2019.

⁶ A politikatörténeti kontextushoz: REISZIG, 1914, 508–509; POLGÁR, 2004, 39–62; Soós, 2009, 65–156.

⁷ Cajetana (Kajetana) Elisabeth von Stillfried bárónő (1735–1819) apja Johann Joseph von Stillfried (1696–1739), anyja pedig Maria Anna von Salburg grófnő (1703–1761) volt. 1757-ben kötött házasságot tolnai Festetics Pál gróffal (1725–1782). STILLFRIED, 1870, 324–330; WÜRZBACH, 1879, 47–52; SZABÓ, 1928, leszármazási tábla; PÁLMÁNY, 2019, I, 434.

⁸ SZABÓ, 1928, leszármazási tábla; BAKÁCS, 1955, 125; PÁLMÁNY, 2019, I, 242. Vö. SZÁNTAY, 2018, 157.

⁹ CSERNA, 2021; FARKAS, 2001, 89; SEBŐK, 2021, 207.

informátor azonosításával kapcsolatban csupán feltételezéseink vannak.¹⁰ Tábori Kornél (1879–1944) egyik újságcikkében kivonatolt fordításban közölt egy 1823-ban írt jelentést Hoffmann Antal (ca. 1749–1824) pesti városi tanácsostól, aki ugyancsak XX kódjelet használt az aláírás helyén.¹¹ Ez alapján feltételezhető, hogy a jelentést ugyanaz a személy küldte a Polizeihofstellének.¹² Ezt a feltevést némiképpen alátámasztja egy Franz Hager von Allentsteig által 1811. június 27-én írt levél, amelynek mellékleteként szerepel egy jegyzék az elküldendő levél címzettjeiről („Privat Schreiben an sämmtliche Ungarische Vertraute”). A jegyzékben („Verzeichniss der Vertrauten”) Hager két osztályra osztva felsorolta a 18 különböző településen működő 27 informátort, akik a rendőri hivatal szolgálatában álltak. Az első osztályba sorolt 24 informátorból két pesti személyt nevezett meg: Steinbach Ferencet (1780–1866)¹³ és Hoffmann Antalt, a második osztályba osztva pedig csupán egy bizonyos Zieglert.¹⁴

Az ügyirat közlésénél nem csupán az a szempont volt a fontos, ki lehetett az az informátor, aki továbbította a gróf levelét a Polizeihofstellének, hanem sokkal inkább Festetics János levele, amelyben a saját szemszögéből írta le a korabeli vármegye politikai helyzetét. A szöveget betűhív átirásban közöljük, csupán a rövidítéseket oldottuk fel jelölés nélkül. A szöveggözlés sorrendje az iratok megírásának időrendjét követi. Az ügyiratot nem lap- vagy oldalszámozták meg.

¹⁰ Lásd ehhez LÁBÁN, 1922, 314: „Míg 1817-ben még csak 22 titkos jelű konfidens szerepel, addig 1835-ben már 64 a számuk. Titkos aláírásuk: xx, Uu, Ia, L3 és más eféle. [...] Okolicsányi eperjesi kerületi táblai ülnök Rr. jellel levelez. Steinbach pesti városbíró, Hoffmann Antal pesti magisztratusi tanácsos mind éber szemmel örködnek. Csapó Imre jele: Dd.”

¹¹ TÁBORI, 1923, 3–4; TÁBORI, 1929, 4–5. Hoffmann Antalhoz (Anton von Hoffmann) lásd S. N., 1808, XVIII; S. N., 1811, XXV, 613, 1052, 1495; S. N., 1815, 25; VOJDISEK, 1822, 31; LECHNER, 1918, 187; MÁLYUSZ, 1926b, 491, passim; MÁLYUSZ, 1926a, 456; TAKÁTS, 1932, 260–261; ZÁDOR, 1960, 141; TÓTH, 1996, 56, 59; SIKLÓSSY, [1923] 2002, 503; ROSTÁS, 2008, 344; PÁLMÁNY, 2019, I, 938–939. Vö. névazonosságból következően hibásan MÁLYUSZSNÉ CSÁSZÁR, 1971, 176; NAGY, 1975, 435. Ehhez lásd ugyancsak XX aláírással a Polizeihofstellének küldött jelentést, Pest, 1813. október 8. MNL OL N 119 Fasc. 31. No. 3693. Fol. 1–3.

¹² A Festetics János iratait tartalmazó fondban (MNL OL P 265) két Hoffmann aláírással elküldött levél található. A levélküldő azonban nem szignálta a levelet teljes nevén és a levelet Festetics János 1815. október 8-án bekövetkezett halála után (1815. október 14-én és 1816. május 18-án) keltezte Budáról. Jelzet: MNL OL P 265-1.-35. Fol. 1–4. A fondról készített jegyzék alapján más személlyel nem azonosítható az informátor.

¹³ PÁLMÁNY, 2019, II, 1414.

¹⁴ A levelet lásd MNL OL N 119 Fasc. 28. No. 2902. Fol. 27–28, a jegyzéket pedig No. 2902./a. Fol. 29.

Források

(ÖStA AVA Inneres PHSt 4365.)

1.

Gróf Festetics János levele XX-nek

Hely és dátum nélkül

(XX jelentéséhez mellékletként csatolva)

Ő már 13 éve lemondott a Tolna vármegyei tisztségéről, mert úgy érezte, nem tudja a dolgokat a jó irányba mozdítani, és mert látta Teleki László főispáni helyettes tehetetlenségét. Teleki együttműködött Csapody Gábor első alispánnal, és ezzel megsértette a nemesek egy részét, akik az első alispán tisztségéből való eltávolítását próbálták elérni. Ezért utasítottak el a vármegyében minden hadiadó-követelést vagy újonckiallítási előterjesztést. Amikor a Teleki és Csapody közötti együttműködés nyilvánvalóvá vált, a főispáni helyettes tisztújítást hirdetett meg. A nemesek azt követelték, hogy Csapody mondjon le a tisztségéről, vagy ha nem teszi meg, akkor minden aljas tettét napvilágra fogják hozni. Csapody azonban nem mondott le. A szavazók többsége támogatta az első alispánt, ezért Horváth Imre és báró Pászthory Menyhért, az inszurgensek ezredese az első alispán hivatali visszaéléseinek nyilvánosságra hozásával fenyegetőzött. Csapody végül lemondott, de sikerült elérnie, hogy lemondása okaként a jegyzőkönyvben a hivatali visszaélések vádjai ne jelenjenek meg. A főispán olyan erőtlen volt, hogy ezt elfogadta, sőt még méltatta is az első alispánt. Az első alispán lemondását a rendek üdvözölve fogadták.

Csapody Gábor együttműködött Sárközy István főadószedővel és Szokolay Dániel főügyessel. Sárközy kezelte a vármegyei hadipénztárt, amelyből az első alispánnal együtt gyakran vettek ki pénzt. Szokolay igazi emberkereskedő volt. Hagyta elmenekülni a börtönből azokat a magyar rablókat vagy bűnözőket, akik vagy akiknek a hozzátartozói jól meg tudták fizetni őt. Más esetben eladta az elítélteket újoncnak, akiket később szökött rabokként jegyzett, vagy pedig bírósági eljárás nélkül elfogatta és eladta a parasztokat. A rendek annyira meggyűlöltek Szokolayt, hogy egyetlen szavazatot sem kapott a tisztújító közgyűlésen. Sárközy azonban továbbra is főadószedő maradt.

Csapody Gábor bűnös a vármegyei jegyzőkönyv meghamisításában, amellyel kapcsolatban a korábbi főjegyző, jelenlegi másodalispán, Somssich Miklós tudna információval szolgálni. Csapody újrakezdi uradalmuk perét a légrádi közösség ellen, amelyet az előző alispán, Gaál László megnyert, és amelyről a vármegyei törvényszék azóta már döntést hozott.

1809-ben, amikor a hadsereg azon a területen tartózkodott, János főherceg terményszállítási szerződést kötött Somogy vármegyével. Csapody, az akkori első alispán, amíg csak lehetett, titokban tartotta a szerződést, a terményt jóval alacsonyabb áron vásárolta fel, és ugyanazt 14 forintért adta el, eltéve a hasznot. Horváth Imre kamarás 10 000 forintért vásárolt terményt a kincstár számlájára, és azt elveszettek nyilvánította, majd újra eladta. Kérdés: Horváth hogyan számolt el az összeggel a kincstárnak? Csapody minden birtokán

emelt épületet – többet ádándi lakhelyén – ajándékba kapott fából építtetett, amelyet egészen távoli erdők uradalmaitól kapott.

Ha háromszor ilyen élénk színekkel festi le a történeteket, még úgy is csak halvány képet vázolna fel azokról a garázdaságokról, amelyeket Csapody elkövetett.

Es sind, wie sie lieber Freund! wissen werden, bereits 13 Jahre, daß ich den Comitats Dienst niedergelegt habe¹⁵ – die platte Ohnmöglichkeit, das Gerechte handhaben, und das Gute bewirken zu können, endlich die Ohnmächtigkeit meines Obergespanns,¹⁶ der mich gegen niedrige Anfälle nicht gehörig zu schützen wuste, zwangen mich dieselben niederzulegen.

Ich besuchte nacher die Comitats Sitzungen, und trachtete stets den eigentlichen Sinn des Gesetzes zu entfalten, oder von allerhöchstem Dienst jene Formalitäten zu entfernen, die offenbahr dem Staat zum Schaden gereichen; aber die Stimme roher ungebildeter Menschen überschrie mich, und ich ward die zielscheibe unzähliger Redereien, welche das Comitatus an einen Gutsbesitzer hinlänglich aus üben kann – Ermüdet endlich, mich vor eine Sache aufzuopfern, welcher, bei dieser Verfassung, und dem wenig angewendeten Ernst, nicht zu helfen ist, unterließ ich auch dieß, und zog mich ganz zurück.

Nun ist es eine geraume Zeit, daß ich so dem Unwesen zusehe, welchen die Comitater verüben – Viel geschieht, wirklich nicht aus bosheit, sondern aus Dumheit der Exequieten, an manchen wieder sind verrostete Vorurtheile, und die äußerste Rohheit der Vorgesetzten Schuld – einiges aber hat die tiefeste Bosheit, und den nieder trüchtigsten Eigennutz zum Grunde. Es werden Sachen verübt Freund! die um Gerechtigkeit schreien, aber ihr Ruf, kann den Thron nicht erreichen – Gegen solche will ich meine Stimme erheben, ich werde Wahrheit sprechen; ich suche nichts; ich verlange nichts, Sie kennen mich und meinen Charakter, ich danke meinem Gott, daß ich im Kreis meiner Familie der Erziehung meiner Kinder¹⁷ leben kann – Aber eigentlich wird es mich erfreuen, wenn es mir manchmahl gelangen sollte, uner kannt die Klippen anzeugen zu können, an welchen der Allerhöchste dienst so oft scheidert, oder dem Laster die Larwe entzohen, die Wahrheit der Sache nakt dargestellt, oder einen armen verfolgten Wicht den Klauen dieser Kannibalen entrissen zu haben. Sollte es mir vollends gelingen, mit einigen Winden, die ich vielleicht aus der Kenntniß meiner Verfassung, geben könnte, nur etwas zur Abänderung, und Gleichstellung derselben zu den Verhältnissen jetziger Zeiten, beigetragen zu haben; so habe ich jenen Wunsch erreicht, der den vernünftigeren hell denkenden Theil von uns ohnehin beseelt, und mich hinlänglich belohnen würde.

Hier haben Sie etwas zum überlesen.

¹⁵ Lásd erről a bevezetőt.

¹⁶ Gróf nagyapponyi Apponyi Antal György (1755–1817) Tolna vármegye főispánja volt 1790-tól 1811-ben történt felmentéséig. FALLENBÜCHL, 1994, 101; PÁLMÁNY, 2019, I, 117.

¹⁷ 1813-ban Festetics Jánosnak és Horváth Franciskának öt gyereke volt életben: Ernő (1800–1859), Rudolf (1802–1851), Sándor (1805–1877), Matild (1810–1859), Bennő (1812–1872). SZABÓ, 1928, leszármazási tábla.

Das Somogyer Comitatus besitzt in der Person des Grafen Teleki¹⁸ einen Mann, der diesem Posten, besonders den Verhältnissen des dortigen reichen und namhaften Adels, auf keinen Fall gewachsen ist – Gleich beim Eintritt ins Comitatus, warf er sich in die Arme seines ersten Vice Gespanns, des besonders im Jahr 1809 berühmten Gabriel von Csapodi¹⁹ – hiedurch beleidigte er den besseren Theil des Adels, welcher diesen niederträchtigen Menschen schon gerne von Hals gehabt hätte, und welcher, um keinen von diesen beiden, das Lob und die Ehre der Ausführung angedeihen zu lassen, in öffentlichen Verhandlungen alles verneinte; dies ist die Ursach warum in diesem Comitatus, alle Subsidien Forderungen, Rekruten Aushebungen anfangs immer abgeschlagen wurden, und selbst bei näherigen standhaften beharren der höheren Stellen äusserst schläfrig und auf das knapteste zugeschnitten, geleistet wurden.²⁰

Dem Obergespann wurden über diese mit seinem Vicegespann eingegangene enge Verbindung nach und nach die Augen geöffnet, dieser wuste kein besseres Mittel, um die Stände wieder mit sich aus söhnen zu können, als eine Restauration anzufangen,²¹ zu welcher dann auch mit aller möglichen Vorbereitung, von Seite der Stände und des Obergespanns einer seits, und von den Vice Gespann und Consorten ander seits geschritten wurde – den Tag vor der Restauration ward dem Vice Gespann durch eine namhafte Deputation, aus dem bessern Adel bestehend, der allgemeine Wunsch bekannt gemacht, daß er diese Stelle gutwillig ablegen, oder sich sonst gewärtigen möchte, daß alle seine nieder trächtigen Streiche in alphabetischer Ordnung öffentlich auf Tagslicht würden gezogen werden. Auf dieß Consilium abeundi erwiederte Csapodi ganz trocken, daß er sich nichts bewusst sei oder vorzuwerfen habe, und auf keinen Fall freiwillig resigniren würde.

Es zeugte sich auch gleich an andren Morgen, als den eigentlichen Restaurationstag, auf was sich eigentlich vorgenannter Csapodi zu steifen hatte, dem ohnerachtet aller vorgehabten Anstrengung des Obergespanns und der Stände, hatte er doch die Mehrheit der Stimmen vor sich, und auch bereits seinen vorigen Platz eingenommen, als Emerich von Horvath²² und Baron Paszthory²³ gewester Insurrektions Obrist, mit diesen Worten – nun sei es Zeit alles zu entdecken, aufstanden – So weit wollte es Csapody nicht kommen lassen, resignirte freiwillig, und endigte seine Rede mit der bitte, daß, da er nicht Verbrechen wegen, indeme er neuerdings von den Ständen, zu dieser Würde ernannt

¹⁸ Gróf széki Teleki (Teleky) László (1764–1821) 1811–1821 között Somogy vármegye főispáni helyettese (adminisztrátora) volt. SZINNYEI, 1891–1914, XIII, 1413–1415; FALLENBÜCHL, 1994, 95; PÁLMÁNY, 2019, I, 371; SEBŐK, 2021, 29, 38. Vö. REISZIG, 1914, 508.

¹⁹ Zalalövői Csapodi (Csapody) Gábor (1760–1825) 1806–1807-ben Somogy vármegye másodalispánja, 1807–1813 között pedig első alispánja volt. PÁLMÁNY, 2019, I, 665; SZINNYEI, 1891–1914, II, 183; REISZIG, 1914, 560; SEBŐK, 2021, 202.

²⁰ Utána grafitceruzával rajzolt X.

²¹ Lásd ehhez MNL SML IV.1.b. 1813.08.23. No. 1430.

²² Zalabéri (szalabéri) Horváth Imre (1771–1820) cs. kir. kamarás. KEREKESHÁZY, 1938, 17, passim.

²³ Báró felsőpásztori és lengyeltóti Pászthory (Pásztor, Pásztori) Menyhért (1764–1849) 1809-ben Baranya, Komárom, Somogy és Tolna vármegyék nemesi felkelőiből kialakított lovasezred parancsnokaként szolgált. REISZIG, 1914, 507, 508; DOMANOVSKY, 1935, 481, passim; PÁLMÁNY, 2019, I, 321.

wurde, sondern frei und ungezwungen seine Stelle niederlege, so möchte eben dieß, mit dem Lob vor seiner treu geleisteten Dienst führung ins Prothokoll²⁴ aufgezeichnet und angeführt werden.

Der Ober gespann war nicht nur so schwach, dieß anzunehmen, sondern strich noch sein Lob heraus, worüber die Stände zwar in allgemeinen lachten, aber innerlich Gott dankten, diesen Elenden Menschen von Hals zu haben. Dieser Csapodi nun war in Compagnie und Complot mit dem General Cassæ Perceptor von Sarközi,²⁵ und den Comitats Fiskalen von²⁶ Szokolay.²⁷ Wer die mindeste Kenntnis einer Comitats Verfassung hat, kann leicht einsehen und denken, was alles durch so viele Jahre, in einer solchen Extension, als das Somogyer Comitats hat, durch diese drei Menschen, denen zur befriedigung ihres niedrigsten Eigennutzes nichts zu schändlich war, verübet worden sei.

Sarközi hatte die Contributions Cassa unter sich, der Vice Gespann nahm Gelder heraus, so oft er welche von Nöthen hatte, Sarközi hat sicher ein gleiches gemacht, da er von seinen Vorgesetzten darüber nicht verwiesen wurde, noch verwiesen werden konnte. Wie viel Zahlungen wird der Contribuent doppelt auch dreifach haben entrichten müssen? Wer hat darüber gemacht? Da jene selbst die eigends darüber aufgestellt waren, sich solchen Unfug erlaubten, oder ist bei so niedrigen Charakter zu vermuthen, daß sie alle herausgenommene Gelder wieder gewissenhaft ersetzt haben sollen? So was richtet den Contribuenten zu Grund, und tödtet in ihm jede Lust zur Cultur, nicht die öffentlichen Lasten, welches diese gewissen Herrn so gerne vorzuschützen pflegen – Sollt ich nicht befragt werden, so könnte ich genau anzeugen, wo und wie tief das Uibel sitze.

Szokolay²⁸ als Comitats Fiskal oder Anwalt des Volkes, war ein ordentlicher Menschen Handler, wer oder wessen Anverwandte ihm gut zu zahlen vermögend waren, diesen ließ er aus dem Kerker entweichen, bei den Charakter des ungrischen Raubers und Verbrechers, läßt sich nun leicht denken, woher und wie sich wieder jener vor die Summe die er zahlen mußte entschädigt haben mag, oder er verkaufte Arestanten aus dem Kerker an Ortschaften zu Rekruten, die er nacher als entwischt anführte oder er ließ Bauern einfangen, worunter auch solche gewesen sein mögen, die es vielleicht verdient haben, aber anstatt dieselben der gerichtlichen Procedur zu unterziehen, verkaufte er selbe ebenfalls – kein Hahn krächte mehr nach den armen Teufel – durch alle diese Niederträchtigkeiten hatte er die Verachtung und den Haß aller Stände so auf sich gezogen, daß er gänzlich ausblieb, und nicht einmahl eine einzige Stimme vor sich hatte.

Sarközi verblieb als General Perceptor, vielleicht daß die Stände zu frieden dieß Triumvirat getrennt zu haben, sich seiner erbarmten, oder daß er der wenigste schuldige

²⁴ Utána a vármegyei közgyűlés jegyzőkönyvéről készített másolatra utaló, mellékletet jelölő jelzés (./.).

²⁵ Nádasdi (nadasdi, nádosdi) Sárközy (Sárközi) István (1759–1845) 1788–1794 és 1807–1815 között Somogy vármegye főadószedője, 1790-tól táblabírója, 1794–1801 között főszolgabírója volt. SÁRKÖZY, 1906, 129–130; SZINNYEI, 1891–1914, XII, 206–208; VENDE, 1914, 262; REISZIG, 1914, 560; SEBŐK, 2021, 202.

²⁶ A szó felett piros ceruzával XX által rajzolt X.

²⁷ Szokolay Dániel (?–1835) 1808–1813 között Somogy vármegye főügyésze volt. VÁCZY, 1896, 221; VARGHA, 1960, 428; POLGÁR, 2020.

²⁸ A bekezdés előtt piros ceruzával XX által rajzolt X. A szó utólagos betoldás. Áthúzva: „Sarközi”.

war, und ihm bei seinen neuen Vorgesetzten, und nun erwählten Comitats Fiskalen, alle Mitteln zu verbotenen Wegen, benohmen sind – schaden könnte es aber auf keinen Fall, wenn derselbe, unter einen wachsamem Auge würde gehalten werden.

Csapodi selbst, ist der Verfälschung der Comitats Prothocolle schuldig, worüber der vormahls geweste Ober notair, nunmehrige zweite Vicegespann Nikolaus von Somsits²⁹ (wenn er wollte) die besten Aufschlüsse geben könnte.

Dieser nehmliche Csapodi hatte die unerhörte Keckheit gleich beim Antritt seines Dienstes, den Proceß der Legrader Gemeinde gegen ihre Grundherrschaft, welchen jene unter dem vorigen Vice Gespann Gaal³⁰ gewonnen, und welcher (wie man sagte) bereits die Sedrial Revision zu Gunsten dieser Gemeinde passirt war, wieder aufnehmen; und zu Gunsten der Herrschaft entscheiden zu lassen – dieß war doch wirklich zu arg. Von Seite seiner kaiserlichen Hoheit des Erzherzogs Johann,³¹ wurde mit dem Somogyer Comitatus anno 1809 zur Zeit als die Armee in dortiger Gegend war ein Frucht Lieferungs Contract abgeschlossen, und vor den Metzen 14 forint³² bedungen. Csapodi der damahle Vicegespann gewesen hielt diesen Contract in Comitatus so lange geheim, als nur immer möglich war, kaufte die Früchten um viel geringere Preise ein, rechnete aber dieselben um 14 forint an, und nahm den Proffit auf seine Rechnung. Von Herrn Kammerherrn Emerich von Horvath kaufte er ebenfalls auf Rechnung des Ærariums um 10000 forint Früchten, und bezahlte sie, ließ sie aber, obwohl von denselben öfters ermahnt nicht abhohlen, so zwar, daß sie besagter Herr von Horvath vor verfallen erklärte und wieder an andere verkaufte – Auf diese Weise hat Horvath seine 10000 forint richtig bekommen, das Ærarium³³ aber keine Früchten, es fragt sich nun wie Csapodi die beausgabten 10000 forint dem Ærario verrechnet – der Fall ist sicher.

Endlichen ist es allgemein bekannt, daß Csapodi zu allen seinen Herrschaft Wirtschafts Gebäuden, deren er auf dem Gut Ádánd³⁴ wo er wohnt ziemlich viele erbaute, das Holz dazu, von den größern Herrschaften aus ziemlich entlegenen Waldungen als Geschenke erhielt; dieß ist in Ungarn gewöhnlich, den vor grosse Herrschaften kann ein Vicegespann wenn er will, eine starke Geisel sein, auch kann es ihm niemand verargen, daß er dieß Geschenk angenommen hat; daß ihm aber all dieß

²⁹ Sárdi (saárdi) Somssich (Somsics, Somsich, Somsits) Miklós (1784–1870) 1808–1813 között Somogy vármegye főjegyzője, 1813–1817 között pedig másodalispánja volt. SZINNYEI, 1891–1914, XII, 1289–1290; PÁLMÁNY, 2019, I, 824–825; SEBŐK, 2021, 202.

³⁰ Alsószilvágyi Gaál (Gaal, Gál, Gall) László (1749–1804) Somogy vármegye Kanizsai járásának főszolgabírója, 1790–1800 között pedig első alispánja volt. PÁLMÁNY, 2019, I, 686; SEBŐK, 2021, 202.

³¹ János főherceg (1782–1859) 1809-ben a Belső-Ausztriai Hadsereg parancsnoka volt. NAGY-L., 2006, 265.

³² A levéltár az f rövídítést alkalmazta a pénznem megjelölésénél. A forintban (Gulden) megadott pénzösszegek feltehetően bankcédulában (Banco-Zettel, B.Z.) értékelendők. Az ezüst értékpénzeket (Conventions-Münzen, C.M.) 1753 és 1857 között az ún. konvenciósi pénzláb szerint állították elő, ami azt jelentette, hogy egy kölni márka (Kölner vagy Kölnischer Mark = 233,86 gramm) ezüsből 20 forint értékű pénzt vertek. Erre a konvenciósi forintra alapozott pénzrendszerben bocsátottak ki 1762-től papírpénzt a Habsburg Monarchiában. Lásd ehhez CZEIKE, 1992, 243–244, 591–592; KÖVÉR, 1993, 163–167; DENZEL, [2010] 2016, 255–257. Az átváltási árfolyamhoz lásd DANYI, 2020.

³³ Utána áthúzza: „so”.

³⁴ Falu Somogy vármegye Igali járásában. REISZIG–VENDE, 1914, 33; LELKES, 2008, 26–27.

Holz durch die Contribuenten nach Adand hingestellt wurde, ist auch bekannt. Freilich geschah es nicht auf directen Befehl, sondern auf das Ansuchen der Stuhlrichter an die Gemeinden, man kann sich aber leicht vorstellen, besonders wenn man den ungrischen Bauer kennt; wie freiwillig derselbe diese Fuhren geleistet habe, und wie das Ansuchen der Stuhlrichter mag Stilisirt gewesen sein[.]

Wie viel böses mag dieser Mensch, durch die Jahre seines Dienstes verübt haben? Hätte ich alle diese Geschichten in dreifach grelleren³⁵ Farben aufgetragen, so hätte ich erst, nur ein schwaches bild entworfen, von jenen unendlichen Unfug der in den Comitaten verübt wird, von welchen die höhern Stellen gar keine Idee haben, und der in jenen Grad zu nihmt, und in die äußerste Rohheit ausartet, je weiter dasselbe Comitatus von der Residenz entfernt ist.³⁶

2.

XX jelentése Franz Hager von Allentsteignek

Pest, 1813. december 10.

Jelentésében röviden jellemzi gróf Festetics Jánost és beszámol a gróffal való kapcsolatáról. Fiatal korától ismeri a gróft, aki jó erkölceit anyjának, Stillfried bárónőnek köszönheti. Az iskoláit körülbelül tizenöt évvel ezelőtt fejezte be Pozsonyban, majd Bécsben. Festetics ezután Tolna vármegyei birtokaira ment, ahol gróf Apponyi Antal főispánsága alatt a főjegyzői tisztséget töltötte be, amelyről azonban lemondott, és elhagyta Tolna vármegyei birtokát, és a Vas vármegyei Baltavárra távozott. Bizalmas viszonyban van a gróffal, aki legutóbb szeptemberben járt nála Pesten, és ekkor több vármegyében tapasztalt hivatali visszaélésekről számolt be neki. Mivel azt tapasztalta, hogy a korrupció annál erősebb, minél távolabb van egy vármegye az udvartól vagy a kormányzervektől, továbbá mivel tudta, hogy a gróf hol egyik, hol másik vármegyében tartózkodik, azt javasolja: írjon gyakran neki, és biztosította őt arról, hogy leveleivel sosem fog visszaélni. Festetics most hely, dátum és aláírás nélkül írt, de úgy tűnik, hogy a levél Somogy vármegyéből érkezett. A következő megjegyzéseket fűzi ehhez a levélhez: 1. Abban a bekezdésben, ahol a Somogy vármegye által megtagadott hadiadóról ír, azok fő okaként a szóbeszéd szerint a volt első alispánt, Csapody Gábort nevezi meg. 2. A piros kereszttel megjelölt bekezdésben a gróf téved: ott Szokolay nevének kell állnia, nem Sárközynek, mert Szokolay volt a vármegyei főügyész, aki helyett Csépan Istvánt választották meg. 3. Az előző főjegyző és egykori másodalispán, Somssich Miklós német neveltetésű, a legkiválóbb arisztokratákkal működik együtt, és bár őt egészen őszinte embernek ismeri, kételkedik benne, hogy bármit meg lehetne tudni tőle. 4. Horváth Imre kamarást tiszta jellemnek ismeri, és tudja, hogy gyakran megy Bécsbe testvéréhez, az özvegy Festetics Erzsébet grófnőhöz. Mellesleg megjegyzi, hogy Kovács Antal,

³⁵ Utána áthúzva: „Fragen”.

³⁶ Az 5. lap hátoldalán mellékletet jelölő jelzés (./.), illetve Numero 4365/a.

a mostani Somogy vármegyei első alispán és az újonnan választott vármegyei főügyész, Csépan István leveleznek egymással[?]. Sárközy főadószedő maradt.

Numero 358. Pesth den 10-ten Dezember 1813.

(Privat Schreiben)

Herr Graf Johan von Festetics den ich von seiner ersten Jugend kenne, ist ein junger Mann von guten Herz, und guten Kopf. Als er die höheren Schulen vor ungefahr 15. Jahren in Presburg,³⁷ und Wien vollendet hat, begab er sich auf seine Gütter in das Tolnenser Comitats: alwo er unter Seiner Excellenz dem damahligen Herrn Obergespan Grafen Anton von Appony die Stelle eines Comitats Ober Notaires bekleidete. Seine erste Bildung, und gute moralische hat er seiner Mutter der Baronne von Stiltfried zu verdanken, was auch die Ursach seyn mag, daß er ein Comitats verließ, in welchem der rauhe, leermende Landadel, gegen einen feinen gebildeten Obergespan, wie Graf Appony war prædominirte. Er legte daher dieses sein Notariat nieder; verließ seine Gütter in dem Tolnenser Comitats, und begab sich in die eisenburger Gespanschaft auf seine Herrschaft Baltovar.³⁸ So wie er mich immer als seinen Rathgeber betrachtet hat, kömmt er auch noch dermahlen bis weilen nacher Pesth: wo er mir sowohl seine häuslichen familien Angelegenheiten, als auch Andere Begebenheiten anvertraut, die nicht ihn selbst, sondern Andere betrefen. Am letztenmahl war dieser Graf in Monat September bey mir, bey welcher Gelegenheit er mir verschiedene Maleversationen erzehlte, die in verschiedenen Comitatern vorgehen. Da ich sah, daß dergleichen Maleversationen um so häufiger vorgehen, als der eine oder andere Comitats mehr: oder weniger aus den Augen der Hof: oder Landesstellen entfernt ist, und es mir bewust war, daß sich der Herr Graf bald in diesem, bald in jenem Comitats aufhalte, batt ich ihn, mir dergleichen öfters zu schreiben: wobey ich ihm die Versicherung gegeben, daß ich von seinen Briefen nie einen üblen Gebrauch machen werde. Nun schreibt mir Graf Festetics ohne Ort, und Datum, und ohne aller Unterschrift. Mir scheint der Brief kömmt aus dem Somoder Comitats, den ich hier in Origine beyschliesse.³⁹ Zu diesem Schreiben erlaube ich mir folgende Anmerkungen beyzusetzen.

1° In dem Absatz, wo er von den verneinten Subsidiën des Somoder Comitats spricht, giebt er zur Haupt Ursache, den gewesten Vice Gespan Gabriel von Csapodi an, wie man es sich hier schon länger erzehlt hat.

2do Wo sie den Absatz mit rothen Kreutz bezeichnet finden, hat sich der Herr Graf verschrieben. Es soll heissen Szokoly und nicht Sarkozy, weil Szokoly der Comitats Fiscal war, statt welchem dermahlen Herr von Csepán⁴⁰ gewählt wurde.

³⁷ Pressburg, Pozsony (ma: Bratislava, SK).

³⁸ A Vas vármegyében lévő baltavári uradalom a Festetics familia birtokában állt. VENDE, 1898, 21; FELHŐ, 1970, 26–27; KOVACSICS, 1993, 62.

³⁹ Utána mellékletet jelölő jelzés (./.).

⁴⁰ Györgyfalvi (györgyfalvi) Csépan (Csépany) István (1760–1830) 1813–1817 között Somogy vármegye főügyésze volt. SZINNYEI, 1891–1914, II, 270–271; BARANYAI, 1914, 612; PÁLMÁNY, 2019, II, 1125–1126.

3to Der vorige Ober Notaire, und dermahlige zweyte Vice Gespan Nicolaus von Somsich hat ganz eine deutsche Erziehung, spielt aber den stärksten Aristokraten dabey, und ob er sonst ein ganz erhlicher Kerl ist, so zweifle ich doch, daß von ihm was heraus zu bringen ist.

4to Der Kammerherr von Horvath wäre leichter auszuholen. Ich kenne ihn als einen klaren Manne, und weis, daß er öfters nacher Wien kommt, alwo er in der Thorother- oder Brainer Strasse eine verwietibte Schwester Gräfin Festetis Elisabetha⁴¹ hat.

Übrigens habe ich nur noch anzumerken, daß sich der dermahlige erste Vice Gespan des Sumegher: oder sonst Somoder⁴² Comitats Antonius Kovacs,⁴³ und der neu erwählte Comitats fiskal Csepan schreibe[!]. Sarközy blieb als General Perceptor. Ergebenster X. X.⁴⁴

3.

Franz Hager von Allentsteig levélfogalmazványa XX-nek

Wien, 1813. december 20.

Lekötelezné, ha XX összekötné őt Festetics János gróffal, akit december 10-i levele alapján dicséretre méltónak talált. Bízik az elővigyázatosságában, és kéri, hogy tájékoztassa az eredményről.

Privat Schreiben⁴⁵

an Herrn XX in Pest

Euer Wohlgebohren würden mich ganz besonders verbinden, wenn Sie mich mit dem Herrn Grafen Johann Festetics,⁴⁶ dessen Sie in Ihrem Schreiben von 10. Dezember eben so rühmlich dachten, als die darin befindliche⁴⁷ Einlage⁴⁸ seinen rechtlichen Gesinnungen an und für sich das Wort führte, in unmittelbare⁴⁹ Geschäfts Verbindung bringen möchten.

⁴¹ Zalabéri (szalabéri) Horváth Erzsébet (1779–1822) Horváth Imre testvére (lásd a 22. lábjegyzetet) volt. Első férje gróf Festetics Péter (1768–1803), második férje pedig gróf Festetics János (1781–1809) volt. SZABÓ, 1928, leszármazási tábla; HORVÁTH, 1816, 290–291, 313, 319; PÁLMÁNY, 2019, I, 434.

⁴² A lap hátoldalának jobb felső részén: praesentatum den 18. Dezember 1813.

⁴³ Kovács (Kováts) Antal (1752–1833) 1805–1806-ban és 1808–1813 között Somogy vármegye másodalispánja, 1813–1824 között pedig első alispánja volt. REISZIG, 1914, 501–502, 508–509, 560; POLGÁR, 2004, 41–42, 49, 53, 62; SEBŐK, 2021, 202.

⁴⁴ A lap hátoldalának jobb alsó részén: Numero 4365/a, illetve olvashatatlan szöveg grafitceruzával.

⁴⁵ Az aktafedőlap rectójának jobb oldali hasábján felül Johann Graf Festetics, közepén 1813, alul pedig Numero 4365. tintával írt szöveg olvasható. A hátlap versójának bal oldali hasábján alul a levéltáros által grafitceruzával írt jelzet látható: Polizeihofstelle Karton 494.

⁴⁶ Lásd a bevezetőt.

⁴⁷ Utólagos betoldás.

⁴⁸ Utána áthúzza: „daselbst”.

⁴⁹ Utólagos betoldás. A kihúzott szó olvashatatlan.

Ich vertraue bey der diesfälligen Einleitung ganz Ihrer Klugheit, und bitte Sie mich von dem Erfolge Ihrer Verwendung bey dem Herrn Grafen gefälligst⁵⁰ benachrichtigen zu wollen.

Ich habe die Ehre etc.

Wien am 20. Dezember 1813.

Expeditum⁵¹

4.

XX válaszlevele Franz Hager von Allentsteig 1813. december 20-án küldött levelére

Pest, 1814. január 12.

Írt Festetics János grófnak. Reméli, hogy a válaszban új információkat kap majd a vármegyékben zajló visszaélésekről. Megvárna a gróf néhány további levelét, mielőtt összeköti vele. Festetics többször meglátogatta az édesanyját, Stillfried bárónőt és rokonait Bécsben. Ha már előzetesen több levelet is kapott Festeticstől, bizonyítva a kapcsolat erejét, akkor majd küldeni fog egy, a címzettnek szóló levelet Festeticshez, azzal a kéréssel, hogy személyesen kézbesítse azt.

Numero 7-o Pesth den 12-ten Janer 1814.

(Privat Schreiben)

Vermög dero gnädigen Schreiben de dato 20ten Dezember vorigen Jahrs habe ich Herrn Grafen Johan von Festetics schon vor geraumer Zeit geschrieben. Nächstens hoffe ich von selben nicht nur eine auf mein Schreiben entsprechende Antwort, sondern auch neue Erhebungen über verschiedene eigenmächtige Ereignisse, so in unseren Comitatern gar nicht selten sind. Es liegt nur daran, daß mir der Herr Graf noch vorläufig öfters schreibe, bevor ich Ihn in die unmittelbare Corespondenz mit Euere Excellenz⁵² seze, weil ich dadurch auf eine festere Dauer einer anhaltenden Corespondenz rechne. Der Herr Graf pflegt mehrmahlen in⁵³ Wien seine Mutter die gebohren Baron von Stillfried, und mehrere seiner Verwandten alda zu besuchen. Habe ich vorher mehrere Briefe von ihm, und folglich mehr Gründe und Hoffnung auf seine Treue, Anhänglichkeit, und Verschwiegenheit zu rechnen, so schicke ich ihm ein Schreiben an Euere Excellenz, welches er Hochdenenselben persönlich überreichen wird. Hat Festetics die Gnade Euerer Excellenz samt allen dero vor vielen tausenden andern besitzenden angenehmen⁵⁴

⁵⁰ Utólagos betoldás. A kihúzott szavak olvashatatlanok.

⁵¹ Utána olvashatatlan aláírás. A hátoldal jobb hasábjának felső részén: Graf Johann Festetics, alsó részén pedig Numero 4365/a, illetve Hager, den 22. Dezember 1813.

⁵² A szövegben az E. E. rövidítést használta a levélíró. LÁBÁN, 1922, 314.

⁵³ Utólagos betoldás. Utána áthúзва: „nacher”.

⁵⁴ A sor elején grafitceruzával írt felkiáltójel.

Eigenschaften zu können, so bin ich versichert, daß Festetics wie hingerissen, mit Allem zutrauen und Ergebenheit sich an hochdieselben anschliessen würd. Ich kenne einen Festetics, und schmeichle mir auch Euere Excellenz von der empfohlensten Seite zu kennen, woraus ich ja das Beste für die Zukunft hoffen kann.
Ergebenster XX.⁵⁵

Rövidítések és irodalomjegyzék

MNL OL
N 119
P 265	Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Budapest
Regnicolaris Levéltár. Takács [Takáts] Sándor hagyatéka [gyűjteménye]
Festetics család levéltára. Festetics János
MNL SML
IV.1.b.	Magyar Nemzeti Levéltár Somogy Megyei Levéltára, Kaposvár
Somogy vármegye nemesi közgyűlése és albizottsága iratai. Köz- és kisgyűlési jegyzőkönyvek
ÖStA AVA
PHSt	Österreichisches Staatsarchiv Allgemeines Verwaltungsarchiv, Wien
Polizeihofstelle
*	
BAKÁCS
1955	BAKÁCS István: <i>A Festetics család keszthelyi levéltára</i> , Budapest, 1955. (Levéltári leltárak, 1.)
BARANYAI
1914	BARANYAI Béla: <i>Somogy vármegye nemes családai</i> , In: <i>Somogy vármegye története</i> , szerk. CSÁNKI Dezső, Budapest, 1914, (Magyarország vármegyéi és városai), 591–634.
BENNA
1953	Anna Hedwig BENNA: <i>Organisierung und Personalstand der Polizeihofstelle (1793–1848)</i> , In: <i>Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs</i> , 6. (1953) 197–239.

⁵⁵ A következő lap előoldala üres. A lap hátoldalának bal felső részében: Ad acta. Wien am 19. Januar 1814. Alatta: olvashatatlan szignatúra. A jobb felső részében: præsentatum den 18. Jenner 1814. Középen grafitceruzával: 4365., a jobb alsó részében tintával: ad 4365, grafitceruzával pedig olvashatatlan szöveg.

- CZEIKE
1992
Felix CZEIKE: *Historisches Lexikon Wien*, I, Wien, 1992.
- CSERNA
2021
CSERNA Anna: *Tolna megye történeti archontológiája, 1686–1848.* (Gépirat), Szekszárd, 2021.
- DANYI
2020
DANYI Pál: *A napóleoni háborúk inflációja, 1799–1818*, In: *Ártörténet.hu. Pénz- és ártörténeti szakportál.* 2020. <https://artortenet.hu/a-napoleoni-haboruk-inflacioja-1799-1818/>. (Utolsó letöltés: 2021. június 21.)
- DEÁK
2015
DEÁK Ágnes: *„Zsandáros és policzájós idők”. Államrendőrség Magyarországon, 1849–1867*, Budapest, 2015.
- DENZEL
[2010] 2016
Markus A. DENZEL: *Handbook of World Exchange Rates, 1590–1914*, London–New York, [2010] 2016.
- DÓBÉK–MÉSZÁROS–
VADERNA 2019
Media and Literature in Multilingual Hungary, 1770–1820, eds. DÓBÉK Ágnes – MÉSZÁROS Gábor – VADERNA Gábor, Budapest, 2019. (Reciti Conference Books, 3.), https://www.reciti.hu/wp-content/uploads/Rekonf_3_vn.pdf. (Utolsó letöltés: 2021. július 1.)
- DOMANOVSKY
1935
József nádor iratai, III, kiad. DOMANOVSKY Sándor, Budapest, 1935. (Magyarország újabbkori történetének forrásai.)
- FALLENBÜCHL
1994
FALLENBÜCHL Zoltán: *Magyarország főispánjai, 1526–1848*, Budapest, 1994.
- FARKAS
2001
FARKAS Gábor: *Fejér vármegyei történeti archontológia II.*, In: *Alba Regia. A Szent István Király Múzeum évkönyve*, 30. (2001) 77–99.
- FAZEKAS
2015
FAZEKAS István: *A Haus-, Hof- und Staatsarchiv magyar vonatkozású iratai*, Budapest, 2015. (A Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárának kiadványai I. Levéltári leltárak, 10.)
- FELHŐ
1970
Az úrbéres birtokviszonyok Magyarországon Mária Terézia korában. Dunántúl, kiad. FELHŐ Ibolya, Budapest, 1970.

HOCHEDLINGER
2019

Michael HOCHEDLINGER: *Die Polizeihofstelle*, In: *Verwaltungsgeschichte der Habsburgermonarchie in der Frühen Neuzeit*, I, Hrsg. Michael HOCHEDLINGER – Petr MAT’A – Thomas WINKELBAUER, Wien, 2019, (Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung, Ergänzungsband, 62.) 590–594.

HORVÁTH
1816

HORVÁTH János: *Néhai tekéntetes, nemzetes, vitézlő tolnai Festetits János úrnak, a’ tekéntetes nemes Somogy vármegyei felkelő ezred’ százados kapitányának, több tek. nem. vármegyéek’ tábla birájának, ’S a’ folyó Esztendő Szent Iván’ Havának tizennegyedikén A’ Györi véres ütközetben történt elestének emlékezete, melly több méltóságok’, ’s egy század frimont huszár vitézeknek jelenlétében Toponáron tek. nem. Somogy vármegyében Szent András havának nyolczadikán MDCCCIX, hirdettetett*, In: *Az ékesszóllás a’ koporsóknál*, Wetzprém, 1816, 283–320.

KEREKESHÁZY
1938

KEREKESHÁZY József: *Báró Dévay Pál altábornagy családja (Különös tekintettel leányági leszármazottaira.)*, In: *Magyar Családtörténeti Szemle*, 4. (1938) 1. sz. 14–17.

KOVACSICS
1993

Vás megye, szerk. KOVACSICS József, Budapest, 1993. (Magyarország történeti statisztikai helységnévtára, 4.)

KÖVÉR
1993

KÖVÉR György: *Az Osztrák Nemzeti Bank működése és az Osztrák–Magyar Bank alapításának előzményei, 1851–1878*, In: *A Magyar Nemzeti Bank története. Az Osztrák Nemzeti Banktól a Magyar Nemzeti Bankig, 1816–1924*, I, szerk. SOÓS László – KÖVÉR György – POGÁNY Ágnes – PÉTERI György – PÉCSI Vera, Budapest, 1993, 155–257.

LÁBÁN
1922

LÁBÁN Antal: *Kortörténeti titkos jelentések Bécsből a száz év előtti magyarságról*, In: *Századok*, 56. (1922) 1–5. sz. 306–329.

LECHNER
1918

LECHNER Jenő: *Képek Buda és Pest fejlődésének történetéből*, In: *A Magyar Mérnök- és Építész-Egylet Közlönye*, 52. (1918) 22. sz. 186–202.

- LELKES
2008 *Somogy megye (1773–1808)* szerk. LELKES György, Budapest, 2008. (Magyarország történeti helységnévtára, 12.)
- MÁLYUSZ
1926a *Sándor Lipót főherceg nádor iratai, 1790–1795* szerk. MÁLYUSZ Elemér, Budapest, 1926. (Magyarország újkortörténetének forrásai.)
- MÁLYUSZ
1926b MÁLYUSZ Elemér: *Martinovics és társai*, In: *Napkelet*, 8. (1926) 6. sz. 489–506.
- MÁLYUSZNÉ CSÁSZÁR
1971 MÁLYUSZNÉ CSÁSZÁR Edit: *Katona József jogásztársasága*, In: *Irodalomtörténet*, 3. (1971) 1. sz. 170–180.
- NAGY
1937 NAGY Miklós: *Takáts Sándor emlékének, 1860–1932* Budapest, 1937. (A Thallóczy Lajos Társaság kiadványai, 4.)
- NAGY
1975 NAGY Lajos: *Budapest története 1790–1848*, In: *Budapest története*, 3. kötet, szerk. KOSÁRY Domokos, Budapest, 1975, 255–516.
- NAGY-L.
2006 NAGY-L. István: *A Belső-Ausztriai Hadsereg és a főparancsnokság kérdése*, In: *Pápai Múzeumi Értesítő*, 11. (2006) 265–304.
- PAJKOSSY
1997 PAJKOSSY Gábor: „mit welchen ich im geheimen Dienstverbande stehe”. *Sedlnitzky magyarországi besúgó a reformkor hajnalán*, In: *Miscellanea fontium historiae Europaeae. Emlékkönyv H. Balázs Éva történészprofesszor 80. születésnapjára*, szerk. KALMÁR János, Budapest, 1997, 335–357.
- PAJKOSSY
2005 PAJKOSSY Gábor: *A titkosrendőrség Magyarországon 1848 előtt*, In: *Emlékkönyv Csetri Elek születésének nyolcvanadik évfordulójára*, szerk. PÁL Judit – SIPOS Gábor, Kolozsvár, 2005, 338–344.
- PAJKOSSY
2006a PAJKOSSY Gábor: *Egy besúgó Pesten a reformkor közepén (1839)*, In: *Aetas*, 21. (2006) 4. sz. 5–20.
- PAJKOSSY
2006b PAJKOSSY Gábor: *A Polizeihofstelle magyar vonatkozású iratai, a Takáts Sándor gyűjtemény és a történeti kutatás*, In: *Levéltári Közlemények*, 77. (2006) 1. sz. 49–72.

- PÁLMÁNY
2019 PÁLMÁNY Béla: *A magyar rendi országgyűlések történeti almanachja, 1790–1812*, I–II, Budapest, 2019.
- POLGÁR
2004 POLGÁR Tamás: *Tisztújítási statutumok és az 1824. évi tisztújítás Somogy vármegyében*, In: *Somogy megye múltjából*, 34–35. (2004) 39–62.
- POLGÁR
2020 POLGÁR Tamás: *Egy kaposvári ügyvéd tudósítása az 1848-as pest-budai forradalom kitörését követő márciusi hírekről*, In: *A hónap dokumentuma (2020. március)*. https://mnl.gov.hu/mnl/sml/a_honap_dokumentuma_2020_marcius. (Utolsó letöltés: 2021. június 9.)
- REISZIG
1914 REISZIG Ede: *Somogy vármegye története*, In: *Somogy vármegye*, szerk. CSÁNKI Dezső, Budapest, 1914, (Magyarország vármegyéi és városai.) 355–560.
- REISZIG–VENDE
1914 REISZIG Ede – VENDE Aladár: *Somogy vármegye községei*, In: *Somogy vármegye története*, szerk. CSÁNKI Dezső, Budapest, 1914, (Magyarország vármegyéi és városai.) 30–179.
- ROSTÁS
2008 ROSTÁS Péter: *Adalékok Worbes Henrik (1765–1836) pesti asztalosról*, In: *Művészettörténeti Értesítő*, 57. (2008) 2. sz. 327–352.
- S. N.
1808 S. N.: *Felső Ferentz austriai császár, Magyar' és Cseh ország' koronás királyától Pósony szabad királyi városába 1808 dik esztendőben, boldog asszony havának 28dik napjan rendeltetett Magyar ország gyűlésének írásai*, Pozsony, 1808.
- S. N.
1811 S. N.: *Felső Ferentz austriai tsászár, Magyar, és Cseh ország koronás királyától Pozsony szabad királyi városába 1811-dik esztendőben, kis-asszony havának 25-dik napjára rendeltetett Magyar ország gyűlésének jegyző könyve, melly eredet-képpen magyar nyelven íratott, és az ország gyűlésének fő vigyázása alatt hitelesen deák nyelvre fordítatott*, Pozsony, 1811.
- S. N.
1815 S. N.: *Adreßbuch der königlichen Frey-Stadt Pesth*, Pesth, 1815.

- SÁRKÖZY
1906
SÁRKÖZY Imre: *A nadasdi Sárközy család. (Harmadik, befejező közlemény leszármazási táblával és három pecsétképpel.)*, In: *Turul*, 24. (1906) 122–135.
- SEBŐK
2021
SEBŐK Richárd: *Bírósági archontológia, 1728–1848.* (Gépirat), Budapest, 2021.
- SIKLÓSSY
[1923] 2002
SIKLÓSSY László: *A régi Budapest erkölcsse*, Budapest, [1923] 2002.
- SOÓS
2009
SOÓS István: *Választások Magyarországon. Kísérletek a vármegyei tisztújítások „megreformálására” (1810–1821)*, In: *Levéltári Közlemények*, 80. (2009) 65–156.
- STILLFRIED
1870
Geschichtliche Nachrichten vom Geschlechte Stillfried und Rattowitz, Hrsg. Rudolph STILLFRIED, Berlin, 1870. (Geschichte, 1.)
- SZABÓ
1928
SZABÓ Dezső: *A herceg Festetics-család története*, Budapest, 1928.
- SZÁNTAY
2018
Antal SZÁNTAY: *Warum Akáts Grüner wurde? Metamorphose, Theater und Freundschaft in der Goethezeit*, In: *Ungarn-Jahrbuch*, 33. (2018) 153–200.
- SZINNYEI
1891–1914
SZINNYEI József: *Magyar írók élete és munkái a Magyar Tudományos Akadémia megbízásából*, I–XIV, Budapest, 1891–1914.
- TÁBORI
1923
TÁBORI Kornél: *Árulók a pesti városházán (Kiadatlan levéltári aktákból.)*, In: *Világ*, 14. (1923) 207. sz. 3–4.
- TÁBORI
1929
TÁBORI Kornél: *Árulók a városházán. – Kiadatlan titkos aktákból.* –, In: *Pesti Hírlap Vasárnapja*, 51. (1929) 23. sz. 4–5.
- TAKÁTS
1932
TAKÁTS SÁNDOR: *Egy budai bíróról*, In: *A bécsi Magyar Történelmi Intézet évkönyve*, 2. (1932) 259–271.
- TÓTH
1996
TÓTH Árpád: *Hivatali szakszerűsödés és a rendi minták követése. Pest városi tisztviselői a reformkorban*, In: *Tanulmányok Budapest múltjából*, 25. (1996) 27–60.

- VÁCZY
1896 *Kazinczy Ferencz levelezése*, VI, szerk. VÁCZY János, Budapest, 1896. (Kazinczy Ferencz összes művei. Harmadik osztály. Levelezés)
- VARGHA
1960 *Csokonai emlékek*, szerk. VARGHA Balázs, Budapest, 1960. (A magyar irodalomtörténetírás forrásai, 1.)
- VENDE
1898 VENDE Aladár: *Vasvármegye községei*, In: *Vasvármegye*, szerk. BOROVSKY SAMU – SZIKLAY János, Budapest, 1898, (Magyarország vármegyéi és városai.) 15–116.
- VENDE
1914 VENDE Ernő: *Irodalom, tudomány, művészet*, In: *Somogy vármegye*, szerk. CSÁNKI Dezső, Budapest, 1914, (Magyarország vármegyéi és városai.) 235–279.
- VOJDISEK
1822 *Adressbuch der königlichen freyen Stadt Pesth*, Hrsg. Joseph VOJDISEK, Pesth, 1822.
- WELLMANN
1978 WELLMANN Nóra: *A Habsburg-Birodalom titkosrendőrségének kiépülése és működése I. Ferenc uralkodása idején*, In: *Nyolc tanulmány a XIX. századi magyar történet köréből*, szerk. CSORBA Csilla – GERŐ András, Budapest, 1978, 51–78.
- WURZBACH
1879 Constant von WURZBACH: *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich, enthaltend die Lebensskizzen der denkwürdigen Personen, welche seit 1750 in den österreichischen Kronländern geboren wurden oder darin gelebt und gewirkt haben*, Band 39., Wien, 1879.
- ZÁDOR
1960 ZÁDOR Anna: *Pollack Mihály, 1773–1855*, Budapest, 1960.